

УДК 070.48:81'271.14

МОВЛЕННЄВІ НЕТОЧНОСТІ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТ

Марія Ріпей

Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua

На підставі довідкової літератури проаналізовано та відредаговано мовні помилки, що трапляються на сторінках періодичних видань. Головну увагу зосереджено на невмотивованому вживанні росянізмів.

Ключові слова: мовленнєві неточності, норма, лексема, нормативна конструкція, журналістський текст, газета.

Найважливішими категоріальними ознаками мовленнєвої культури є точність мовлення і його нормативність. “Точність мовлення забезпечується цілковитою відповідністю вживаних слів тим поняттям, уявленням, які закріпились у мовленні за мовними одиницями” [6; 302]. “Точність залежить від вибору слова чи вислову, а також від уміння мовця зіставляти слово і предмет, річ, ознаку, явище і поняття про них” [9; 413].

Мовленнєві неточності є порушенням мовних норм. На це звертають увагу в своїх працях Б. Антоненко-Давидович, Д. Григораш, П. Дудик, А. Капелюшний, Л. Мацько, Н. Непийвода, О. Пономарів, В. Русанівський, О. Сербенська, М. Яцимірська та ін.

Як зазначають мовознавці, найбільша кількість помилок трапляється у вживанні загальноновживаних слів. “Такі слова вживають не тільки, коли складають наукові тексти, а й у побуті. Вони зрозумілі всім і сумнівів не викликають. От і виходить, що до термінологічних словників науковець заглядає набагато частіше, ніж до загальнономовних. А варто було б навпаки, адже знайти відповідник до звичайного слова набагато складніше, ніж до терміна” [10; 15].

Ми ставили за мету на підставі довідкової літератури проаналізувати і відредагувати мовні помилки, що трапляються на сторінках газет.

Оперативність роботи журналіста не дає змоги опрацювати матеріал на належному рівні. Часу на роботу зі словом, на пошуки відповідника у певному контексті обмаль. Тому так важливо звертати увагу працівників засобів масової інформації на мовленнєві неточності, що найчастіше зумовлені “нерозумінням мовцем справжнього (точного) лексичного значення слів” [6; 306] або характерних смислових відтінків, певних особливостей сполучення слів з іншими. Наприклад, читаємо в газетах і одержав, і отримав, і дістав освіту. На першій сторінці газети “Високий Замок” (24 жовтня 2006) вміщено такий заголовок: “Довічно ув’язнений отримав освіту за спеціальністю «менеджер з

персоналу»”. Чи відповідає це лексичній нормі української літературної мови? У навчальному посібнику “Культура слова” зазначено, що “коли йдеться про щось абстрактніше, більш доречними є слова *дістати, здобути, набути*. Наприклад, *дістати звання, здобути освіту*” [11; 63]. “Русско-украинский словарь” у трьох томах “получать образование” подає “дістати (здобути) освіту, набути освіти (освіту)” [12; 722]. У “Російсько-українському словнику складної лексики” Святослава Караванського “получающий образование” перекладено “що дістає освіту” [8; 429]. В українсько-російському словнику, що варте уваги, немає ні одержувати, ні отримувати, ні діставати освіту, а тільки здобувати [15]. Бо “найактивніша дія передається словом *здобувати*, той, що *одержує* — пасивний. Відповідно до цього вживаємо не тільки *здобути, здобувати перемогу*, а й *здобути* освіту (бо й тут не обходиться без наполегливості, активної праці)”. Слово дістати “має свої власні смислові відтінки і сферу вжитку: *дістати нежить, грип; дістати рідкісну книгу, дістати догану* та ін.” [15; 339].

На шпальтах газет трапляється чимало росіянізмів. Зокрема, ненормативне вживання прийменника “при”: “при потребі”, “при перегляді телепрограм”, “при деяких органічних захворюваннях”, “при переробці”, “при переговорах”, “при купівлі”, “при прийнятті рішення”, “при підготовці”, “при нагоді”, “при проясненні” та ін. Залежно від контексту замість “при” треба писати “не без” (“при деньгах” — “не без грошей”), “після” (“при первых словах” — “після перших слів”), “у разі” (“при обнаружении” — “у разі виявлення”) [8; 459], “під час”, “за (з) допомогою”, “завдяки”, “внаслідок” [12; 845], “у процесі”, “у випадку”, “зважаючи на”, “з огляду на”, “якщо”. Наприклад: “*Та не слід забувати, що від максимальної концентрації зусиль як парламенту (при ухваленні вищезгаданих проектів законодавчих актів), так і уряду (при ґрунтовному опрацюванні аграрного питання на переговорах у Женеві) залежить успіх переговорного процесу в цілому*” (газета “Дзеркало тижня”). У першому випадку “при” замінимо “під час”, а в другому — “у процесі”. Лексему ґрунт і похідні пишемо з літерою г. І не “вищезгадані” проекти, а “вищезазначені”, “вищеописані”, бо “згаданий” (від згадувати): “1. Відтворювати в пам’яті, свідомості події, обставини, образи і т. ін. минулого, відновлювати уявлення про кого-, що-небудь. 2. Побіжно називати кого-, що-небудь, коротко повідомляти, зауважувати про когось, щось. Пригадувати кому-небудь щось сказане чи зроблене ним раніше” [3; 357]. “*При усьому своєму ідеалізмі і нездатності запропонувати вирішення насущних проблем суспільств, що їх породили, вони, однак, породжують нові, цілком матеріальні проблеми*” (газета “Дзеркало тижня”). У цьому реченні “при”, на нашу думку, треба замінити “з огляду на” або “зважаючи на”. Проаналізуємо, по-перше, чи правильно вживати “усьому своєму ідеалізмі”, чи, можливо, слід написати лише “ідеалізм”; по-друге, “цілком матеріальні проблеми”, очевидно, “матеріальні проблеми”. Вживання двічі лексеми “породити” свідчить про труднощі у пошуках синоніма. У “Російсько-українському словнику складної лексики” подано такі відповідники до російського слова “порождать”: “витворювати” (умови), “творити”, “здатний викликати” (непорозуміння), “здатний творити нові ідеї” [8; 436]; у словнику синонімів наведено такі: “викликати”, “спричиняти”, “утворювати” [14; 330]. У цьому реченні, на нашу думку, треба написати “спричинили”, “зумовили”. “*Відкринні талони під час виборів видаватимуться при пред’явленні паспорта*” (газета “День”). Очевидно, “видаватимуть за наявності паспорта”, бо талони не можуть видаватися. “*А при*

зустрічі з португальським президентом Анібалом Каваку Сільвою Ющенко порушив питання українських заробітчан” (газета “Високий Замок”). Не “при зустрічі”, а “під час зустрічі”. У цьому реченні ім’я португальського президента написано повністю, а прізвище українського зазначено навіть без ініціала. До-тримуючись однотипності подання, треба написати Віктор Ющенко. І не після імені португальського президента, що ускладнює сприйняття тексту, а, на нашу думку, так: “Віктор Ющенко під час зустрічі з португальським президентом Анібалом Каваку Сільвою порушив питання українських заробітчан”.

Не завжди правильно вживаємо лексему “ряд”. У деяких випадках треба писати “кілька” (років), “у багатьох” (селах, випадках) [8; 551]; “низка”, “декілька”, “чимало” або вилучати. Наприклад. “Водночас у ньому містяться ряд рекомендацій щодо докорінного поліпшення і прискорення таких робіт, а отже, окреслюється подальша діяльність комісії в даному напрямку” (газета “Високий Замок”). З цього речення лексему “ряд” вилучимо, пасивні дієслова “містяться”, “окреслюється” замінимо лексемами “вміщено” (“наведено”, “подано”, “зазначено”), а замість “даному” напишемо “цьому”. “Дані”, “дане” є у математиці, “даний» — канцеляризм, і його варто уникати” [16; 328]. Російське “в даном случає” українською напишемо “у цьому разі” [8; 102], “дана тема зацікавила всіх” неправильно, правильно “ця тема зацікавила усіх” [4; 53].

Отже, не “у даному випадку йдеться про дефіцит інформації про підприємство” (газета “Дзеркало тижня”), а “в цьому випадку”. “Ми не можемо оперувати з ряду причин...” (газета “Експрес”). Лексема “ряд” не відповідає лексичній нормі української літературної мови. Правильно написати “деяких”, “певних” або “таких” (у тому випадку, якщо зазначено ці причини). “Саме він і його вплив змінили доволі тверду позицію ряду країн — вирішувати проблему ЧАЕС практично тільки за рахунок України” (газета “Високий Замок”). У цьому реченні “ряду” варто замінити “деяких”. Проаналізуємо вживання словосполучення “за рахунок”. Часто у розмовному мовленні вживають “на рахунок”, “за рахунок”, коли не мають на увазі банківські чи бухгалтерські рахунки, а так, для зв’язку слів, не задумуючись. У пораднику з української мови наведено “за счет вибора — “внаслідок вибору” [10; 241]; у словнику складної лексики подано “за чей счет” — “чийм коштом” [8; 619]. Залежно від контексту “за рахунок”, на нашу думку, треба замінювати “завдяки”, “внаслідок”, “за (з) допомогою”, “шляхом” або перебудовувати речення. Вищенаведене речення, на нашу думку, треба написати так: “Саме він і його вплив змінили непохитну позицію деяких країн ЄС щодо України — вирішувати проблеми ЧАЕС без допомоги інших держав”. “Проте це відбувається не за рахунок збільшення поголів’я і зростання щодобових приростів ваги, а за рахунок інтенсивного вирізання худоби...” (газета “Дзеркало тижня”). У першому випадку “за рахунок” замінимо “завдяки”, в другому — “внаслідок”.

На сторінках газет, як і у радіо- й телепередачах, журналісти часто вживають слово “вуз”, що не відповідає нормам української літературної мови. Наприклад. “Луганський студент через суд виборов право слухати лекції у вузі державною мовою” (газета “Експрес”); “На сьогодні освітні послуги молоді надають, орієнтовно, 970 вузів”; “Повністю це зробити не вдалося, однак існування і статут середньовічних вузів санкціонувала папська булла”; “Крім того, із нового року допомога цій категорії дітей буде продовжена на увесь час їхнього навчання у вузах першого–четвертого рівнів акредитації” (газета “Дзер-

кало тижня”). “Учбовий” — калька з російської мови. Правильно навчальний, зокрема навчальний план, навчальний заклад.

Отже, не “вуз”, а вищий навчальний заклад (ВНЗ) або виш (вища школа). “У роки прискороного зближення мов аж до їхнього злиття слово вуз, на жаль, витіснило справжню українську абrevіатуру *виш* (вища школа)” [11; 60].

Як видно із журналістських текстів, наявні труднощі у вживанні лексем “відбивати” і “відображати”. Наприклад. “*Відбиваючись у дзеркалі української літератури*”, “*відбиваючись у текстах білоруської актуальної поезії*” (газета “Дзеркало тижня”). “*Процес навчання, самовдосконалення позитивно відбивається на психіці ув’язнених...*” (газета “Високий Замок”). Можливо, це пов’язано з тим, що у словниках чітко не розмежовано значення цих слів. У тритомному російсько-українському словнику наведено такі відповідники до російського слова “отражать”: “1. (удар, нападение) відбивати... 2. (возражение, нападки и т. п.) відбивати... 3. (отбрасывать в обратном направлении) відбивати, *редко* відкидати... 4. (воспроизводит, передавать что-либо) відбивати, відображати...” [12; 406]. “Русско-украинский словарь синонимов” подає такі українські відповідники до слова “отразить” (изобразить в произведениях искусства факты, события, явления, лица и т. п.)... відбити, відобразити, віддзеркалити” [13; 143]. А у словнику складної лексики Святослава Караванського серед українських відповідників до слів “отражать”, “отражение” немає ні відображати, ні відображення [8; 36]. У “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” слова “відбивати” і “відображати” подано як синоніми. Зокрема, друге значення слова “відображати” трактовано як “те саме, що віддзеркалювати, відбивати” [3; 134]. А у словниковій статті до слова “відбивати” зазначено, що у переносному значенні “виражати чиї-небудь внутрішні якості або властивості. // Відображати, виражати. Відтворювати, зображати, втілювати в образах життя, ідеї і т. ін.” [3; 123]. Немає ніяких сумнівів щодо правильності вживання лексеми “відбити” у значеннях “ударами відокремлювати частину від цілого”, “відкидати зустрічним ударом (м’яч, шаблю та ін.)”, “ударами пошкодити що-небудь в організмі”, “успішно протидіяти наступові супротивника, боєм змушувати його відступити”, “відбирати кого-, що-небудь, повертати назад силою, боєм”, “ударами дзвоном позначати час (про годинник і т. ін.)”; “відбивати такт”, “сікти, розм’якшувати м’ясо, б’ючи чим-небудь”, “залишати на чому-небудь слід від чогось”. Однак коли йдеться про вираження, відтворення, втілення в образах, на нашу думку, правильно вживати слово “відображати”, бо “образ”, “зображення”, “відображення”, а не “відбивати”, що утворено від лексеми “бити”.

Отже, на нашу думку, правильними будуть такі відповідники: “віддзеркалюватись у творах”, “відображатись у дзеркалі”, “відображати в текстах”, “відображатися на психіці” або “впливати на психіку”.

На підставі критерію відповідності/невідповідності лінгвоодиниці нормам української літературної мови [2] вживання лексеми “зараз” у нижченаведених реченнях кваліфікуємо як помилку. “*Зараз з’явилася інформація, що вкладники створюють ініціативну групу з метою одержання своїх вкладів і залучають юристів...*”; “*Зараз з’являється можливість одержання грантів Європейської комісії в межах так званих Рамкових програм з науки і технологій*” (газета “Дзеркало тижня”); “*Після того “помаранчева” коаліція в міськраді встигла розвалитися і зараз, за півмісяця до виборів...*”; “*...вже напрацьований*

проект нового Податкового кодексу, який зараз вичитують і протягом найближчих 20 днів подадуть на розгляд Верховної Ради” (газета “День”); “Колекціонери пояснили мені: чим менше видавалося нагород — тим вища зараз ціна...”; “Зараз старенький [найдавніший у Львові лев. — М. Р.] охороняє копець Високого замку...” (газета “Високий Замок”). “Слово *зараз* означає «цієї миті, секунди, хвилини»” [16; 348]. Замість “зараз” у цих реченнях треба написати “тепер”, що означає “у наш час, за нашого часу, останнім часом” [16; 348] або “нині” [1; 158]. Вважаємо, що залежно від контексту можна вживати також “сьогодні”, “цими днями”, “нещодавно”.

На жаль, читаємо в газетах “протириччя”, “вносити внесок”, “на сьогоднішній день”, “в силу різних обставин”, “з великим рахунком”, “розмір боргу складає” та ін. Це, на нашу думку, зумовлено в деяких випадках незнанням правильних відповідників, а також труднощами, які виникають у пошуках відповідного слова. Цей пошук можна полегшити, якщо наводити приклади, що відповідають нормам української літературної мови, аналізувати словникові статті, розглядати різні значеннєві відтінки синонімічного ряду того чи іншого слова, що важливо “для точного відтворення думки” [1; 31], виявляти мовленнєві неточності, опрацьовувати їх і виправляти на нормативні конструкції. Як зазначають науковці [7; 162], добре, коли журналіст засумнівається щодо вживання того чи іншого слова. Тоді намагатиметься перевірити правильність його вживання за авторитетним джерелом.

“Твердять, що журналіст мусить уміти працювати у найскладніших умовах, у будь-який час... Це правильно щодо роботи за межами редакції. Але при опрацюванні тексту дуже велике значення має те, чи в редакції панують гамір і метушня, чи ділова обстановка і зосереджена тиша” [5; 35], а також чи є відповідна довідкова література, з якою міг би працювати кожен журналіст редакції. Від цього значною мірою залежатиме кількість мовленнєвих неточностей на сторінках видання, що впливає на сприйняття публікацій читачами, рівень їхньої мовної грамотності.

З огляду на важливість порушена проблема потребує подальших досліджень.

-
1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. — К., 1991.
 2. Бондаренко Т. Г. Критерії виявлення мовних помилок під час редагування журналістських матеріалів // Наук. зап. Ін-ту журналістики. — К., 2002. — Т. 8. — С. 112–116.
 3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь, 2001.
 4. Волощак М. Неправильно-правильно. Довідник з українського слововживання: За матеріалами засобів масової інформації: 2-ге вид. — К., 2003.
 5. Григораши Д. С. Теорія і практика редагування газети. — Львів, 1966.
 6. Дудик П. С. Стилїстика української мови: Навч. посіб. — К., 2005.
 7. Капелюшний А. Психологічні причини фактичних помилок у ЗМІ // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. журналістика. — 2003. — Вип. 23. — С. 157–165.
 8. Караванський Святослав. Російсько-український словник складної лексики. — К., 1998.

9. *Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М.* Стилїстика української мови: Підручник. — К., 2003.
10. *Непийвода Наталія.* Сам собі редактор. Порадник з української мови. — К., 1996.
11. *Пономарів Олександр.* Культура слова. Мовностилїстичні поради: Навч. посіб. 2-ге вид. — К., 2001.
12. Русско-український словарь: В 3 т: 2-е изд. — К., 1980–1981. — Т. 2.
13. Русско-український словарь синонимов / Н. П. Башнякова, Г. П. Вишневская, Н. Н. Пилинский и др.; Под ред. Н. Н. Пилинского. — К., 1995.
14. Словник синонімів української мови: В 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк; І. Головащук та ін. — К., 1999–2000. — Т. 2.
15. Українсько-російський словник / Уклад. В. С. Ільїн, К. П. Дорошенко; П. Левченко та ін. 4-ге вид. — К., 1976.
16. *Феллер М. Д., Квітко І. С., Шевченко М. Г.* Довідник коректора. — Х., 1972.

SPEECH ERRORS ON THE PAGES OF A NEWSPAPER

Mariya Ripsey

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Street 1, 79000, Lviv, Ukraine*

Tel. office: (032) 296-41-81

E-mail: journft@franko.lviv.ua

The article on the basis of reference books analyses and edits the speech errors that occur on the pages of periodical press. The main focus is laid on motiveless usage of russian lexicon.

Key words: speech errors, standard, lexem, normative construction, journalist text, newspaper.

Стаття надійшла до редколегії 19.02.2007

Прийнята до друку 13.03.2007